

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ І ПРАВА
КАФЕДРА НАЦІОНАЛЬНОГО, МІЖНАРОДНОГО ПРАВА
ТА
ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

**ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ
ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИЙ НОРМ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка IV курсу 10-482 група
Спеціальності:
081 «Право»
Освітньо-професійної програми «Право»
Богомолова Анна Юрївна

Керівник **к.ю.н., доц. Гавловська А.О.**

Рецензент **проф. Галуцько В.М.**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ.....	5
1.1. Загальна характеристика поняття та правова природа статусу біженця.....	5
1.2. Міжнародно-правові стандарти захисту прав біженців.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ.....	16
2.1. Аналіз правового регулювання статусу біженців в Україні.....	16
2.2. Проблеми реалізації прав біженців в Україні.....	21
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ.....	28
3.1. Аналіз відповідності законодавства України міжнародним стандартам.....	28
3.2. Шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері захисту прав біженців.....	33
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	45

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена зростаючими викликами у сфері захисту прав біженців в Україні, що потребує вдосконалення правового регулювання відповідно до міжнародних стандартів. В умовах європейської інтеграції України постає необхідність гармонізації національного законодавства із Конвенцією 1951 р. про статус біженців, Протоколом 1967 р. та іншими міжнародними актами. Попри наявність законодавчих норм, що регламентують статус біженців, їх реалізація стикається з численними проблемами, такими як складність процедур надання притулку, обмежений доступ до соціальних послуг, дискримінація та адміністративні бар'єри.

Значний вплив на актуальність теми має зростання кількості біженців через воєнні дії, що змушує державу адаптувати політику у сфері міграції до сучасних викликів. Інтеграція біженців у суспільство та забезпечення їхніх прав є не лише юридичним, а й соціальним питанням, що потребує комплексного підходу.

Отже, дослідження правового статусу біженців в Україні та проблем імплементації міжнародних норм є важливим для покращення міграційної політики, вдосконалення правозастосовної практики та забезпечення ефективного захисту осіб, які потребують міжнародного захисту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в контексті наукових досліджень відповідно до Стратегія розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 рр. (затверджено Постановою загальних борів НАПрН України від 26.03.21 р. від 12-21), тематики науково-дослідної роботи кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації – 0124U002381). Тему кваліфікаційної роботи затверджено Вченою радою Херсонського державного університету (наказ № 43 від 14.05.2025 р.).

Мета дослідження. Метою роботи є аналіз правового статусу біженців в Україні та виявлення проблем імплементації міжнародних норм у національне законодавство.

Відповідно до поставленої мети можна запропонувати наступні завдання:

- дослідити загально-теоретичні аспекти правового статусу біженців;
- аналіз національного законодавства України у сфері захисту прав біженців;
- проаналізувати проблеми імплементації міжнародних норм у національне законодавство України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають при правовому аналізі статусу біженців в Україні, а також процес імплементації міжнародних норм у національне законодавство у сфері захисту прав біженців. Дослідження охоплює нормативно-правову базу, механізми правового регулювання статусу біженців, а також практичні аспекти реалізації міжнародних стандартів у сфері міграційної політики та надання притулку.

Предметом дослідження є правовий статус біженців в Україні: проблеми імплементації міжнародних норм.

Методи дослідження. Методологічний базис дослідження становлять загальнонаукові методи: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, аналогія, класифікація.

Структура роботи. Робота складається із змісту, вступу, основної частини (3 розділів, поділених на підрозділи), висновку та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ

1.1. Загальна характеристика поняття та правова природа статусу біженця

Міграційні процеси супроводжують розвиток цивілізації від найдавніших часів, що зумовило необхідність їхнього правового регулювання та створення механізмів інтеграції або відокремлення іноземців. Уже в середині другого тисячоліття до н.е. у дипломатичних угодах між державами Близького Сходу містилися положення про захист біженців. Концепція притулку згадується у Старому Завіті, перші книги якого, за переказами, були записані ще у XIII столітті до н.е. пророком Мойсеєм [1, с. 70-71].

У Стародавній Греції діяли спеціальні місця для осіб, які рятувалися від переслідувань через свої релігійні погляди. Поняття «чужоземці» та «переселенці» отримали перше теоретичне обґрунтування у працях давньогрецького філософа Платона. У Новому Завіті, в Євангелії від Матвія, описується втеча немовляти Христа разом із сім'єю до Єгипту, що розглядається як один із ранніх випадків вимушеного переселення, спричиненого загрозою з боку царя Ірода.

У VI столітті н.е. імператор Юстиніан вніс у римське право норми, що передбачали захист для християн у визначених місцях, де вони могли уникнути переслідувань. Однак це право не поширювалося на осіб, винних у тяжких злочинах, що свідчило про перші спроби встановлення юридичних обмежень щодо надання притулку.

У VIII–IX століттях нищівні напади вікінгів на Британію змусили приблизно 40 000 тамтешніх мешканців шукати захисту у Франції. Під час Першого хрестового походу (1096–1099) завоювання хрестоносцями «святих місць» спричинило масовий відтік мусульманського населення, внаслідок

чого понад 500 000 арабів і турків змушені були залишити свої домівки [1, с. 73-76].

У першій половині XIII століття хвиля масової втечі охопила різні регіони, коли монгольські завойовники, поширюючи хаос і спустошення, пройшли шлях від Тихого океану до Середземного моря. Сотні тисяч китайців, арабів, русичів, персів, поляків і угорців залишали свої домівки, шукаючи притулку в сусідніх країнах. Однак середньовічні міграційні кризи були спричинені не лише війнами – часті спалахи чуми також змушували тисячі людей у Європі та Азії рятуватися втечею. У середньовіччі надання притулку ґрунтувалося на християнських принципах милосердя та захисту нужденних. Однак із посиленням впливу монархічної влади право на надання притулку поступово переходило під контроль держави, а значення релігійних сховищ у храмах зменшувалося [1, с. 78].

У XVI–XVII століттях релігійні війни між протестантами та католиками в Європі спричинили появу перших релігійних біженців. Особливо значущим став 1685 рік, коли скасування Нантського едикту змусило близько 250 тисяч гугенотів покинути Францію, започаткувавши традицію надання політичного притулку в Європі.

Французька революція 1789 р. визначила нову категорію переселенців – політичних біженців. Хоча термін «право на притулок» письмово зафіксовано ще в 1725 р., до XX століття воно здебільшого розглядалося як виключне право держави, а не гарантоване право особи на захист. Французький мислитель Шарль Монтеск'є наголошував на необхідності законодавчого врегулювання статусу осіб, змушених залишати рідну країну. Подібні ідеї висловлював і Іммануїл Кант, який відстоював право громадян на еміграцію та заперечував можливість розгляду людини як власності держави.

Свобода міграції та лояльне ставлення до біженців у багатьох країнах викликали невдоволення серед місцевого населення, що призвело до обмежень у прийомі мігрантів. Держави почали запроваджувати жорсткіші правила, а в деяких випадках – відмовляти у наданні притулку. Підвищена

увага європейських країн до проблеми біженців сприяла поступовому формуванню міжнародного правового механізму захисту осіб, які змушені залишати свої країни.

Нове століття принесло глобальні зміни у підходах до регулювання вимушеної міграції. Дві світові війни спричинили безпрецедентну кількість біженців, що вимагало створення нових ефективних механізмів запобігання подібним кризам у майбутньому. XX століття стало початком активного розвитку міжнародного законодавства у сфері захисту біженців, що заклало основу сучасних підходів до міграційної політики.

Розвиток законодавства щодо біженців можна умовно поділити на такі етапи (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Розвиток законодавства щодо біженців

Етап	Період	Характеристика
1	2	3
Перший	з 1914 по 1938 рр.	період становлення, коли визначалися основні терміни та принципи
Другий	з 1938 по 1951 рр.	етап розвитку, що співпав з початком Другої світової війни і завершився ухваленням Конвенції 1951 р. Період ознаменувався створенням Організації Об'єднаних Націй та прийняттям основного міжнародного документу щодо статусу біженців – Конвенції 1951 року
Третій	з 1951 р. по теперішній час	сучасний, який характеризується постійними змінами та доповненнями у законодавстві у сфері вимушеної міграції

Джерело: [2, с. 39-40].

Перша світова війна призвела до різкого зростання проблеми біженців. У цей період основна мета міжнародного співтовариства полягала в забезпеченні підтримки з боку держав для репатріації біженців, їхнього переселення до інших країн, з огляду на встановлення відповідних міжнародно-правових зобов'язань. Ліга Націй стала основним ініціатором

перших комплексних кроків щодо правового врегулювання ситуації з біженцями.

Важливим етапом у вдосконаленні правового підходу стало внесення змін до документу про посвідчення особи біженців, яке відбулося на конференції, що пройшла 12 травня 1926 р. в Женеві. В нових поправках вперше було надано визначення терміну «біженець». Українським біженцем визнавалася «будь-яка особа українського походження, яка не має захисту від уряду СРСР або вже не має іншого громадянства» [3, с. 61].

Отже, біженцем визнавалася особа, що не мала захисту від свого уряду і не набула нового громадянства. Визначення «відсутність захисту від уряду», введене в 1926 р., вказувало на насильство чи переслідування з боку власної влади, через які особа була змушена шукати притулок.

28 жовтня 1933 р. Ліга Націй ухвалила Конвенцію, яка визначала міжнародний статус біженців. Згодом критерії для з'ясування біженців у міжнародно-правовій практиці поступово розширювалися.

10 лютого 1938 р. була прийнята Конвенція, що стосувалася біженців, які покинули Німеччину. Згідно з цією Конвенцією, біженцями визнавалися німці або колишні німці, які втратили захист від свого уряду.

Тому, міжнародні акти, прийняті між двома світовими війнами, стали безпрецедентними кроками міжнародної спільноти на шляху створення єдиної системи захисту біженців.

Між 1938 та 1950 рр. відбулися важливі зміни в підходах держав до біженців. Замість групового підходу було запроваджено індивідуальний. Біженцями почали вважати осіб, які рятуються від несправедливості в країні походження – тих, хто не довіряє владі, яка зробила їхнє існування в рідній країні неможливим або нестерпним, і хто шукає шанс на нове життя в іншій країні [4, с. 12-13].

Нездатність Ліги Націй запобігти Другій світовій війні стала ключовим фактором її розпуску. ООН замінила Лігу Націй, заявивши про важливість міжнародного захисту біженців для світової спільноти.

За постановою Генеральної Асамблеї ООН у 1947 р. була створена Міжнародна організація у справах біженців (далі – МОБ). Її діяльність охоплювала, насамперед, біженців, що добровільно покинули власні країни та стали жертвами нацистського чи фашистського режиму, а по-друге, переміщених осіб, котрі були насильно вивезені на примусову працю чи вислані з батьківщини або звичного місця проживання.

У цій роботі терміни «біженець», «вимушений переселенець» та «внутрішньо переміщена особа» застосовуються відповідно до їх правового значення. «Біженцем» вважається особа, що відповідає критеріям, визначеним Конвенцією 1951 року. Водночас «внутрішньо переміщені особи» (ВПО) – це громадяни України, які змушені були залишити місце свого проживання, але не покидали межі держави. У подальшому дослідженні основна увага приділяється категорії «біженці».

Термін «біженці» стосується осіб, які стали жертвами насильницького переселення і не мали можливості обрати момент для міграції, тоді як «вимушені переселенці» – це ті, хто пережив певні загрози чи страх перед ними; вони виїжджають не під час екстремальних обставин, як біженці, і мають змогу підготувати свій переїзд [5, с. 18].

Як учасник низки міжнародних угод з питань міграції, Україна надає захист окремим категоріям вимушених мігрантів, у тому числі особам, які шукають притулок. Правову основу діяльності держави щодо надання допомоги зазначеним особам становлять міжнародні угоди України та її національне право.

Проведений аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики дозволив дійти висновку про те, що у даний час склалися об'єктивні передумови для вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює вимушену міграцію, у тому числі поняття «біженець».

Звертають увагу на те, що проблема співвідношення понять «біженець», які у нормативно-правових актах різного рівня, трактується у доктрині неоднозначно. Зокрема, склалося два підходи до вирішення досліджуваної

проблеми. «Конвенційний» підхід виходить з того, що поняття «біженець», закріплене в Конвенції 1951 р., є єдиним універсальним визначенням, визнаним на міжнародному та національному рівнях. Прибічники «розширювального» підходу вказують, що конвенційне визначення має низку недоліків та не відповідає сучасним тенденціям розвитку інституту прав біженців, унаслідок чого вимагає уточнення шляхом включення додаткових підстав для переслідування особи, що визнаються достатніми для надання статусу біженця [6, с. 64-66].

Конвенція 1951 р. не повною мірою відображає сучасні реалії, особливо тих чи інших регіонів світу, внаслідок чого поняття «біженець», яке вона використовує, підлягає подальшій конкретизації в національному законодавстві, тим більше, що самою Конвенцією подібний механізм передбачений.

Згідно з Конвенцією про статус біженців, прийнятої 28 липня 1951 року, «біженцем є особа, яка через обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань; або, не маючи визначеного громадянства і знаходячись за межами країни свого колишнього місця проживання в результаті подібних подій, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок таких побоювань» [7].

У літературі неодноразово справедливо зазначалося, що обмежувальне тлумачення поняття «біженець» є дискримінаційним по відношенню до осіб, змушеним залишити своє місце проживання з причин військової агресії, іноземної окупації, катастроф природного, екологічного характеру, які також несуть у собі небезпеку для життя та здоров'я особи, однак світова спільнота в цьому випадку не бере на себе зобов'язань та відповідальності так само, як і у

разі політичних переслідувань. Дана теза набуває особливого значення в сучасних українських умовах [6, с. 67].

Отже, міграційні процеси супроводжують розвиток цивілізації з давніх часів, зумовлюючи необхідність їх правового та етичного регулювання. Інститут притулку пройшов значну еволюцію – від релігійно мотивованого захисту в античні часи до нормативно-правового врегулювання у XX столітті. Від масових переміщень через війни, релігійні конфлікти та епідемії до формування міжнародного права щодо біженців, історія міграції відображає зміни в ставленні держав до переселенців. XX століття стало переломним у питанні правового захисту біженців, що закріпилося у міжнародних актах, зокрема в Конвенції 1951 року. Сучасний підхід до вимушеної міграції враховує індивідуальні обставини переселенців, що дозволяє більш ефективно реагувати на глобальні виклики у цій сфері.

1.2. Міжнародно-правові стандарти захисту прав біженців

У сучасному міжнародному праві ключове значення має дотримання прав людини, а система міжнародно-правових норм, закріплених у глобальних і регіональних угодах, встановлює обов'язкові стандарти у цій сфері для всіх учасників міжнародних відносин. Поширеною є думка, що сучасне право біженців (Refugee Law) поступово еволюціонує від складової міжнародного права прав людини до самостійної галузі, яка спрямована на захист найбільш уразливих категорій осіб. Наприклад, ООН офіційно визначає Refugee Law як систему норм, що забезпечує міжнародний захист біженців, ґрунтуючись на принципах верховенства права та дотримання прав людини, відповідно до міжнародних конвенцій і правозахисних документів.

Принципи міжнародно-правового статусу біженців є фундаментальними положеннями, що визначають правове становище цієї категорії осіб у міжнародному праві. Вони не лише окреслюють основні права та обов'язки біженців, але й регулюють дії держав, спрямовані на

забезпечення їхнього захисту. Принципи виконують кілька важливих функцій: вони встановлюють межі поведінки держав щодо біженців, сприяють формуванню правозахисної системи та визначають компетенцію держав у застосуванні норм, що стосуються біженців. Одним із ключових аспектів цих принципів є їхня імплементація у внутрішнє законодавство окремих країн. Через цей процес міжнародно-правові норми переходять у національні правові системи, але при цьому зберігають свій міжнародно-правовий характер, забезпечуючи єдиний підхід до регулювання статусу біженців на глобальному рівні [8, с. 112].

Систему засад міжнародно-правового статусу біженців можна розподілити на два головні типи: загальні та спеціальні (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Система принципів міжнародно-правового статусу біженців

Принцип	Характеристика
1	2
Загальні принципи	базуються на природно-правовій концепції прав людини, визнаються усіма цивілізованими державами та мають універсальний характер.
Спеціальні принципи	розроблені безпосередньо для регулювання правового статусу біженців та їхнього захисту.

Джерело: [8, с. 112-115].

Загальні принципи є основою міжнародних стандартів у сфері захисту біженців і застосовуються в усіх регіонах світу незалежно від специфіки національного законодавства. До цієї групи належать принципи дотримання прав людини, недискримінації, рівності перед законом та поваги до гідності біженців.

Спеціальні принципи є результатом спільної роботи держав у рамках міжнародного співробітництва та лягли в основу матеріальних і процесуальних норм права біженців. До таких принципів належать, зокрема, принцип non-refoulement (заборона висилання або примусового повернення),

принцип тимчасового захисту, принцип рівного розподілу відповідальності між державами щодо прийому біженців та принцип добровільної репатріації. Положення спрямовані на створення ефективного міжнародного механізму захисту біженців, забезпечення їхніх прав і свобод та запобігання будь-яким формам переслідування або дискримінації [9, с. 63-65].

Принципи, що регулюють статус біженців на міжнародному рівні, не існують ізольовано від загальної системи міжнародного права. Вони набувають чинності у внутрішньому законодавстві держав через механізм імплементації, при цьому зберігаючи свою міжнародно-правову природу. Внутрішньодержавні норми, що визначають правовий статус біженців, хоча й базуються на міжнародних стандартах, можуть дещо відрізнятися в текстуальному вираженні, залишаючись при цьому їх відображенням.

Подальший аналіз зосередиться на ключових міжнародно-правових принципах, що визначають статус біженців. Вони ґрунтуються на загальновизнаних засадах міжнародного права, таких як повага до державного суверенітету, рівноправність держав, принципи партнерської взаємодії та міжнародно-правової відповідальності.

Принцип *non-refoulement*, закріплений у ст. 32 та 33.1 Конвенції 1951 р., є ключовою гарантією захисту біженців, яка забороняє їх примусове повернення до країн, де їм загрожують переслідування або небезпека. Він застосовується незалежно від статусу особи та способу її в'їзду в державу притулку [7]. Принцип включений до законодавства багатьох країн, зокрема України, де відповідна норма міститься у ст. 3 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». У країнах ЄС його порушення щодо офіційно визнаних біженців трапляється рідко, але ризик існує для шукачів притулку в пунктах в'їзду через процедури попереднього відбору та концепції «першої країни притулку» чи «безпечної країни проживання» [10].

Принцип *non-expulsion* передбачає загальну заборону на екстрадицію біженців, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 33 Конвенції 1951 р.

Видача можлива лише у виняткових ситуаціях, якщо біженець становить загрозу безпеці країни притулку або вчинив тяжкий злочин [7]. У всіх інших випадках діє абсолютна заборона на примусове повернення. Держави притулку залишають за собою право видати біженця без альтернативних процедур, якщо він порушує ч. 2 ст. 33. Норма має попереджувальний характер і зобов'язує біженців дотримуватися законів країни перебування [10].

Принцип рівного поділу тягара прийому та облаштування біженців не закріплений у Конвенції 1951 р., але отримав широке визнання у міжнародній практиці. Він передбачає спільну відповідальність як країни притулку, так і держави виходу за вирішення проблем біженців. Виконком Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) активно сприяє реалізації цього принципу. Для ефективного розв'язання проблем біженців необхідні колективні дії держав, зокрема у сферах захисту прав людини, підтримки миру та безпеки, а також контролю над міграційними процесами [11, с. 70-71].

Принцип гнучкого, оперативного та гуманного визначення статусу біженців не закріплений у Конвенції 1951 р., але рекомендований Виконкомом УВКБ ООН. Він передбачає чіткі інструкції для посадових осіб, забезпечення заявників необхідною інформацією, створення компетентного органу для розгляду клопотань, можливість звернення до УВКБ ООН, надання відповідного документа у разі визнання статусу, право на апеляцію у разі відмови та можливість залишатися в країні до ухвалення остаточного рішення.

Принцип добровільної репатріації є ключовим у праві біженців і передбачає повернення на батьківщину лише за добровільним волевиявленням, з дотриманням безпеки та індивідуального підходу до кожного випадку.

Принцип тимчасового захисту є альтернативою примусовому поверненню та застосовується у разі масового прибуття біженців, відповідаючи духу Конвенції 1951 року та Протоколу 1967 року.

Принцип надання статусу біженців без умови взаємності передбачає, що держава повинна надавати допомогу та захист незалежно від дій інших країн, керуючись гуманністю та міжнародним правом.

Принцип можливого надання політичного притулку регулюється міжнародними звичаями та Декларацією ООН 1967 р. і передбачає право іноземців залишатися в країні через переслідування на батьківщині. Він не поширюється на військових злочинців і не гарантує громадянства, а держава, яка надає притулок, бере на себе зобов'язання не видавати таку особу. Існують територіальний і дипломатичний види притулку [9, с. 64].

Отже, перелічені принципи відіграють ключову роль у формуванні міжнародної системи захисту осіб, офіційно визнаних біженцями, та ґрунтуються на загальновизнаних нормах міжнародного права, які визначають легітимність усіх міжнародно-правових положень. Вони безпосередньо визначають правовий статус фізичних осіб у межах міжнародного права біженців, поділяючись на загальні та спеціальні принципи.

До загальних принципів належать повага до прав людини, рівність та відсутність дискримінації, що є основоположними засадами міжнародного правопорядку. Спеціальні принципи, своєю чергою, спрямовані на забезпечення захисту біженців і включають заборону примусового повернення (*non-refoulement*), заборону видачі (*non-expulsion*), право на добровільну репатріацію та сприяння возз'єднанню сімей біженців.

Низка інших принципів, визначених у наукових дослідженнях, регулює механізми співпраці між державами та міжнародними організаціями, передбачаючи рівномірний розподіл відповідальності за прийом і розміщення біженців. Окремо слід виділити процесуальні гарантії, які включають швидке й гуманне визначення статусу біженців, що є невід'ємною складовою ефективного міжнародного захисту.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

2.1. Аналіз правового регулювання статусу біженців в Україні

Відповідно до частини першої статті 1 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року № 3671-VI, «біженцем є особа, яка не є громадянином України та внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи чи політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватись захистом цієї країни, або не бажає користуватись цим захистом унаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутись до неї внаслідок зазначених побоювань» [10].

Особа не може бути визнана біженцем, якщо вона вчинила злочини проти миру, людяності, військові злочини або інші серйозні не політичні злочини, а також якщо її дії суперечать цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй. Особи, яких влада держави, де вони проживали, визнає підданими цієї країни з усіма правами та обов'язками, не можуть бути визнані біженцями. Законодавство також виключає можливість визнання біженцями осіб, які покинули свою країну через економічні труднощі або внаслідок голоду, епідемій чи стихійних або техногенних катастроф.

Визнання особи біженцем виконується у порядку, який визначається Законом про біженців. У ньому передбачається така послідовність стадій:

- 1) поведження з клопотанням про визнання біженцем;
- 2) попередній розгляд клопотання;

- 3) ухвалення рішення про видачу свідоцтва про розгляд клопотання по суті або про відхилення у розгляді клопотання сутнісно;
- 4) видача свідоцтва або повідомлення про відмову у розгляді клопотання щодо особи;
- 5) розгляд клопотання сутнісно;
- 6) прийняття рішення про визнання біженцем або про відмову у визнанні біженцем;
- 7) видача посвідчення біженця або повідомлення про відмову у визнанні біженцем [12, с. 95].

Допустимі два варіанти поводження з клопотанням про визнання біженцем: ті, що перебувають за кордоном можуть звернутися до наших дипломатичних чи консульських відомств; перебувають в Україні звертаються на посаду імміграційного контролю ДМС, а за його відсутності – до органу прикордонної служби чи ОВС. Розглянувши клопотання, названі органи та установи приймають рішення про видачу особі свідоцтва, що підтверджує, що стосовно особи розглядається питання визнання біженцем. Свідоцтво є підставою для реєстрації відповідних осіб в ОВС, надання особі та членам її сім'ї комплексу прав та обов'язків, отримання направлення до центру тимчасового розміщення біженців. У цілому нині правовий статус біженців відповідає правовому статусу іноземців. Разом з тим, ця категорія осіб має додаткові права з метою найбільшого захисту їх статусу. Біженці зобов'язані дотримуватися Конституції України та законодавства, повідомляти про себе необхідні відомості та проходити щорічний переоблік [12, с. 33].

Особа втрачає статус біженця, якщо отримала дозвіл на постійне проживання в Україні або набула українського громадянства, добровільно скористалося захистом держави своєї громадянської приналежності, набуло нового громадянства або відпали підстави для визнання особи біженцем. Особа може бути позбавлена статусу біженця ДМС, якщо засуджено вирок суду, що набув чинності, за скоєння злочину на території України; повідомило

явно неправдиві відомості, або пред'явило фальшиві документи, які стали підставою для визнання біженцем, або допустило інше порушення Закону.

Усі рішення органів державної влади можуть бути оскаржені особами, претендуючими на отримання статусу біженця в суді. Найчастіше оскаржуються рішення міграційних органів про відмову у розгляді клопотань по суті на тій підставі, що заявник мав можливість бути визнаним біженцем на території третьої країни, та не звернення заявника з клопотанням протягом доби з моменту незаконного перетину державного кордону. Законом про біженців визначено особливу категорію іноземних громадян – це особи, які отримали тимчасовий притулок.

Тимчасовий прихисток може бути надано іноземному громадянину або особі без громадянства, коли вони:

- 1) мають підстави для визнання біженцем, але обмежуються заявою у письмовій формі з проханням про надання можливості тимчасово перебувати на території України;

- 2) не мають підстав для визнання біженцем за обставинами, передбаченими законом, але з гуманних мотивів неможливо видворити (депортовані) за межі території України.

Рішення приймається територіальним органом ДМС. Особі, яка отримала тимчасовий притулок і тому, хто пройшов обов'язковий медичний огляд у визначеному обсязі вимог медичного сертифіката, територіальним органом ДМС видається свідоцтво встановленої форми. Свідоцтво є підставою для легального перебування цієї особи на території України та для реєстрації її в установленому порядку у територіальному органі виконавчої влади з внутрішніх справ за місцем перебування [12, с. 53].

Особа, котра здобула тимчасовий притулок, не може бути повернена проти її волі на територію держави своєї громадянської належності (своєї колишньої звичайної місце проживання). Тимчасовий притулок надається терміном до одного року з правом продовження на кожен наступний рік.

Втрата тимчасового притулку настає у таких випадках:

1) у зв'язку з усуненням обставин, що стали підставою для надання йому тимчасового притулку;

2) при здобутті права на постійне проживання на території України або при набутті громадянства України чи громадянства іншої іноземної держави; при виїзді до місця проживання за межі території України.

Особа позбавляється територіальним органом ДМС тимчасового притулку, якщо вона:

1) засуджена за вироком суду, що набрав чинності, за скоєння злочину на території України;

2) повідомила явно неправдиві відомості, або пред'явила фальшиві документи, які послужили підставою для надання цій особі тимчасового притулку, або допустила інше порушення положень закону.

На підставі цієї дефініції можна виділити такі ознаки категорії біженців:

- 1) фізична особа;
- 2) не є громадянином України;
- 3) є громадянином іншої держави;
- 4) особа перебуває поза межами країни свого постійного проживання;
- 5) особа не бажає повертатись до країни свого постійного проживання;
- 6) для особи характерні побоювання стати жертвою переслідувань;
- 7) особа не може або не бажає користуватись захистом країни свого постійного проживання [13, с. 48-49].

В Україні для отримання статусу біженця необхідно довести факт або обґрунтований страх переслідування з певних причин. До таких належать раса, релігія, національна або соціальна приналежність, політичні погляди, громадянство, а також відсутність державного захисту від загроз. Важливо підтвердити, що особа перебуває за межами своєї країни через вимушену втечу або небажання повертатися через небезпеку.

Статус біженця не є незмінним і може бути втрачений за певних обставин, визначених законодавством України та міжнародними нормами. Зокрема, особа не може вважатися біженцем, якщо вона добровільно знову

скористалася захистом держави, громадянином якої була раніше, або повторно набула втрачене громадянство. Також статус втрачається, якщо людина отримала громадянство іншої країни та користується її захистом або повернулася до держави, яку раніше залишила через переслідування. Якщо загрози, через які особа була визнана біженцем, більше не існують, вона не може відмовлятися від захисту своєї країни. Правило застосовується і до осіб без громадянства, які можуть безпечно повернутися до місця свого попереднього проживання [14, с. 66-67].

Дослідження положень національного та міжнародного права свідчить, що біженці, які отримали цей статус в Україні, мають такі самі права, як і іноземці та особи без громадянства, які перебувають у країні на законних підставах. Вони мають доступ до основних прав і свобод, передбачених для громадян України, за винятком обмежень, визначених Конституцією, національними законами та міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою. Зокрема, їм гарантовано право на вільне пересування та вибір місця проживання, можливість виїзду за межі країни відповідно до законодавства, право на працю та підприємницьку діяльність, охорону здоров'я, соціальний захист, освіту, свободу віросповідання та вираження поглядів. Вони можуть звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування як індивідуально, так і колективно, що забезпечує реалізацію їхніх прав у правовому полі України.

Таким чином, правовий статус біженців в Україні має ряд визначальних характеристик. Особи, які отримали статус біженця, користуються такими ж правами, як і іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах. Вони мають рівні з громадянами України права, свободи та обов'язки, за винятком обмежень, встановлених Конституцією, законодавством та міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою. Статус біженця надається лише тим особам, які відповідають встановленим критеріям, тоді як наявність певних факторів може бути підставою для відмови у його наданні. Незаконне

позбавлення статусу біженця або безпідставна відмова у його наданні суперечать нормам права та гарантіям міжнародного захисту. Варто також відзначити, що внутрішньо переміщені особи, хоча й мають подібний досвід примусової міграції, проте їхній правовий статус суттєво відрізняється від статусу біженців [15, с. 54-56].

Зважаючи на історичний досвід, сучасні виклики у сфері міграційної політики та ймовірність подальшого ускладнення ситуації з безпекою як в Україні, так і у світі, питання правового статусу біженців і внутрішньо переміщених осіб залишається актуальним. Обидві категорії осіб опинилися в ситуації вимушеного переселення через загрози у своїх країнах. Проведений аналіз свідчить, що держава здійснює заходи для врегулювання їхнього правового статусу, який має суттєві відмінності від статусу громадян України, іноземців чи осіб без громадянства.

З метою полегшення процесу адаптації біженців і внутрішньо переміщених осіб передбачено додаткові права та соціальні гарантії, спрямовані на зменшення негативних наслідків вимушеного переселення. Однак, через відсутність належної правової та інституційної основи на початкових етапах, чинна система ще не повною мірою відповідає потребам цих осіб. Подальший розвиток правового регулювання у цій сфері є необхідним для забезпечення більш ефективного захисту прав та соціальної інтеграції переміщених осіб.

2.2. Проблеми реалізації прав біженців в Україні

Захист прав біженців є невід'ємною частиною загальної системи прав людини. Наявність спеціальних механізмів правового захисту не виключає біженців із загальної системи гарантій прав і свобод, а навпаки – інтегрує їх у міжнародно-правову систему забезпечення прав людини. Відповідно до статті 3 Конституції України,

«людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [16].

Відповідно до статті 26 Конституції України, «іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також мають ті самі обов'язки, що й громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України» [16].

Права біженців закріплені в законодавстві України відповідно до міжнародно-правових стандартів. Основна проблема полягає не у відсутності законодавчої бази, а в недотриманні чинних норм, що ускладнює процес адаптації біженців у країні. Часто вони стикаються з труднощами при реєстрації місця проживання, отриманні тимчасового чи постійного житла, а також із працевлаштуванням у нових умовах. Додаткові складнощі виникають у сфері медичного обслуговування та пенсійного забезпечення, що ще більше погіршує соціальне становище біженців.

Незважаючи на те, що існує законодавче регулювання статусу біженців, в реальності вони часто стикаються з рядом проблем, які можуть ускладнювати реалізацію їхніх прав. Однією з ключових сфер, де це очевидно, є соціальний захист.

Біженці в Україні часто мають труднощі з пошуком роботи. Незважаючи на формальне право на роботу, біженці часто не можуть офіційно працевлаштуватися. Це пов'язано як з мовним бар'єром, так і з проблемами визнання їхніх кваліфікаційних документів, отриманих за кордоном. Крім того, деякі роботодавці неохоче беруть на роботу людей зі статусом біженця через упередження або брак інформації про їх правовий статус.

Труднощі в отриманні допомоги, недостатнє інформаційне забезпечення, недостатній рівень інтеграційних програм створюють додаткові перешкоди для адаптації біженців.

Не менш важливою є проблема житлових умов. Варто звернути увагу на питання доступу до житла. Біженці часто змушені жити у тимчасових притулках або орендувати приватне житло за непомірними цінами, не маючи стабільного джерела доходу.

Ці обставини створюють умови для маргіналізації біженців і ускладнюють їх інтеграцію в українське суспільство. Щоб вирішити ці соціальні проблеми, потрібен комплексний підхід і тісна співпраця між різними державними установами. Наприклад, розширення соціального житла для вразливих груп населення шляхом державно-приватного партнерства, викорінення дискримінаційних практик за допомогою законодавчих механізмів та підвищення обізнаності серед орендодавців, синхронізація міжнародної допомоги із національними програмами для досягнення стійких результатів.

Згідно зааналітикою Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR), серед ключових викликів, з якими стикаються біженці в Україні, є обмежений доступ до соціального житла, працевлаштування, медичного обслуговування та інформаційної підтримки. В рамках ініціативи Global Focus, Україна оцінюється як держава, котра потребує додаткової допомоги у розробці ефективних механізмів інтеграції біженців, зокрема в умовах збройного конфлікту [17].

З огляду на ці проблеми, подальше вдосконалення українського законодавства має бути спрямоване не лише на деталізацію окремих правових положень, але й на створення ефективних механізмів реалізації та захисту прав біженців. Важливо не тільки розширювати гарантії їхнього статусу, але й забезпечувати їхнє реальне дотримання у сфері житла, соціального забезпечення, медицини та працевлаштування відповідно до міжнародних стандартів і національних інтересів України [15, с. 55].

Особи, які отримали статус біженця в Україні, є іноземцями або особами без громадянства, що перебувають у країні на законних підставах. Вони користуються такими ж правами і свободами, як і громадяни України, та

мають аналогічні обов'язки, за винятком випадків, передбачених Конституцією, національними законами та міжнародними договорами, які були ратифіковані Верховною Радою України.

Відповідно до статті 12 Конвенції про статус біженців, прийнятої 28 липня 1951 року, «особистий статус біженця визначається законами країни його доміцилія або, якщо у нього такого немає, - законами країни його проживання. Права, раніше набуті біженцем і пов'язані з його особистим статусом, зокрема права, які стосуються шлюбу, дотримуватимуться Договірними Державами після виконання, якщо необхідно, формальностей, які вимагаються законами цієї держави, за умови, що відповідне право є одним з тих прав, які були б визнані законами цієї держави, якби ця особа не стала біженцем» [7].

Верховна Рада України, як головний законодавчий орган держави, відіграє ключову роль у забезпеченні прав і свобод біженців. Відповідно до ст. 92 Конституції України, їх правовий статус та гарантії реалізації регулюються виключно законами [16].

Згідно із Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», парламентський контроль за дотриманням конституційних прав, у тому числі прав біженців, здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Його функція полягає у нагляді за дотриманням правових норм у межах своєї компетенції [18].

На кінець 2021 р. на території України перебувало 2 391 особа, яка мала офіційний статус біженця або користувалася додатковим захистом, а також приблизно 2 700 людей, що подали заявки на отримання притулку. Дана група була надзвичайно різноманітною, включаючи представників із 60 країн світу. Значну частину становили самотні чоловіки працездатного віку, а жінки та дівчата складали 23% загальної кількості.

Однак після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 р. багато з цих осіб опинилися перед новою хвилею вимушеного переміщення, шукаючи безпеки та допомоги. Лише за перші п'ять тижнів

конфлікту понад 4 мільйони людей, серед яких громадяни України, біженці та шукачі притулку, залишили країну, переїхавши до сусідніх держав. Ще більше осіб були змушені переміститися в межах України через зростаючі загрози та гуманітарні виклики.

У зв'язку з масштабною гуманітарною кризою, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців продовжує надавати підтримку особам, які вже отримали захист в Україні, а також тим, хто ще проходить процедуру отримання притулку. Незважаючи на складні умови, партнерські організації УВКБ ООН, які надають соціальну та правову допомогу, продовжують свою роботу, навіть якщо їхні представники змушені були покинути свої домівки [19].

Президент України, відповідно до ст. 106 Конституції України, виконує роль гаранта прав і свобод людини, зокрема біженців. Він ухвалює рішення щодо надання притулку, набуття чи припинення громадянства України [16].

Координацію міграційної політики в Україні здійснює Рада національної безпеки і оборони України. Вона контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки, запобігаючи та усуваючи загрози, пов'язані з міграційними процесами.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», нелегальна міграція визнана одним із ключових факторів, що становлять загрозу національній безпеці та суспільній стабільності. У разі вчинення тяжких злочинів біженцями Рада національної безпеки і оборони має повноваження ухвалювати рішення щодо їх депортації, обмеження свободи пересування чи заборони в'їзду на територію України для окремих категорій іноземців [20].

Проблема біженців залишається актуальною через порушення прав людини, збройні конфлікти та економічну нестабільність у різних державах. Регулювання їхнього статусу на міжнародному рівні здійснюється відповідно до Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколу 1967 року, а також у рамках положень Статуту Управління Верховного комісара ООН у справах

біженців. Міжнародні документи слугують основою для формування національної політики щодо захисту біженців у кожній країні.

За інформацією Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, на середину 2024 року у світі налічувалося приблизно 122,6 мільйона вимушено переміщених осіб. З цієї кількості більше 40 мільйонів мають офіційний статус біженців, тоді як інші є внутрішньо переміщеними особами або шукачами притулку [21]. Цей показник засвідчує збільшення масштабів світових криз, зумовлених збройними конфліктами, політичними переслідуваннями, порушеннями прав людини та гуманітарними катастрофами. Такий показник вчерговий раз підтверджує потребу у міжнародній солідарності та ефективному механізмі захисту тих, хто втратив домівку та змушений шукати прихисток в інших країнах.

Україна активно співпрацює з Європейським Союзом у сфері міграційної політики. Після приєднання у 2002 році до Конвенції 1951 року та Протоколу 1967 року було створено відповідну правову базу, зокрема ухвалено Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 року.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового притулку» був прийнятий з метою усунення правових прогалин, які існували в попередньому Законі України «Про біженців». Він містить чітко визначені юридичні терміни, регулює процедуру подання та розгляду заяв про отримання статусу біженця, визначає категорії осіб, які можуть претендувати на захист, а також передбачає механізми надання додаткового або тимчасового притулку. Закон закріплює гарантії для тих, хто через переслідування, військові конфлікти чи гуманітарні кризи змушений покинути свою країну та звернутися за захистом в Україні.

Однак, попри детальну правову регламентацію, закон має певні недоліки. Однією з ключових проблем є складнощі у реалізації передбачених ним процедур на практиці. Зокрема, процес отримання статусу біженця залишається бюрократично складним і затяжним. Додатково, існують

труднощі, пов'язані з якістю послуг перекладу під час розгляду заяв, що може ускладнювати комунікацію між заявниками та державними органами. Також важливою проблемою є недостатнє інформування осіб, які шукають притулку, про причини відмови у наданні статусу, що унеможлиблює ефективне оскарження таких рішень [22, с. 97].

Ще одним значним викликом є обмежений доступ шукачів притулку до соціальних послуг та житла. Відсутність належної підтримки з боку держави ускладнює їхню інтеграцію в суспільство та створює додаткові труднощі у період очікування рішення щодо їхнього статусу. Законодавчі обмеження у сфері працевлаштування не дозволяють шукачам притулку офіційно працювати, що призводить до соціальної вразливості та ризику потрапляння у тіньову зайнятість.

Разом із цим, важливо враховувати Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р., який спрямований на захист прав громадян України, змушених покинути свої домівки через збройний конфлікт, окупацію або інші кризові явища. Він встановлює механізми соціальної підтримки, гарантії реалізації прав таких осіб та їхньої адаптації до нових умов проживання [23].

Таким чином, хоча законодавство України щодо біженців і внутрішньо переміщених осіб містить важливі положення, що відповідають міжнародним стандартам, його практична реалізація стикається з серйозними проблемами. Недостатність матеріальної підтримки, складна бюрократична процедура, обмежений доступ до працевлаштування та соціальних послуг створюють значні перешкоди для шукачів притулку та біженців, що потребує подальшого вдосконалення нормативно-правової бази та практичних механізмів її реалізації.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ НОРМ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

3.1. Аналіз відповідності законодавства України міжнародним стандартам

Процес європейської інтеграції передбачає узгодження національного законодавства та стандартів у різних сферах, зокрема у сфері міграції. Проте гармонізація нормативних актів ускладнюється через відмінності у підходах і пріоритетах держав-членів ЄС. Забезпечення справедливого міграційного регулювання потребує ефективної співпраці та узгодженості законодавчих норм між країнами.

Формування єдиної імміграційної політики ЄС відбувалося під впливом міжнародного міграційного права, яке встановлювало глобальні стандарти регулювання міграційних процесів. Комплексний підхід до цього питання передбачає поєднання міжнародно-правових норм із внутрішнім законодавством кожної країни. Досягнення справедливості у сфері міграції включає не лише захист прав мігрантів і біженців, а й створення умов для їхньої інтеграції та недопущення дискримінації [24, с. 277].

Українське законодавство у сфері захисту біженців забезпечує чітку регламентацію їхнього статусу, прав та обов'язків, а також визначає процедури набуття й втрати цього статусу. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [10] встановлює критерії визнання особи біженцем і містить положення, які унеможливають його надання особам, що вчинили тяжкі злочини або суперечать принципам ООН. Відповідність міжнародним стандартам гарантується через імплементацію Конвенції 1951 року та Протоколу 1967 року. Для осіб, які не підпадають під визначення біженця, але потребують захисту, передбачено можливість отримання тимчасового притулку. Біженці користуються

основними правами, такими як доступ до роботи, освіти, медичної допомоги та соціальних гарантій, водночас маючи обов'язки перед державою. Попри належну нормативну базу, ефективність її реалізації залежить від якості правозастосування, дотримання прав біженців та вдосконалення механізмів їхньої адаптації й інтеграції в українське суспільство [25, с. 49-50].

Права та обов'язки біженців у законодавстві України закріплені відповідно до міжнародно-правових стандартів, проте головна проблема полягає у практичному дотриманні цих правил. Попри наявність законодавчих гарантій, біженці часто стикаються зі значними труднощами під час реєстрації місця проживання, отримання тимчасового або постійного житла, а також працевлаштування на новому місці. Додатково, проблемними залишаються питання доступу до медичного обслуговування та пенсійного забезпечення, що створює суттєві бар'єри для повноцінної інтеграції біженців у суспільство.

З огляду на ці виклики, подальше вдосконалення чинного законодавства має бути спрямоване не лише на уточнення окремих правових положень, але й на посилення гарантій статусу біженців. Передбачає забезпечення більш ефективного механізму реєстрації, створення програм підтримки житла, надання доступу до соціальних гарантій та розширення можливостей для легального працевлаштування.

Управління Верховного комісара ООН у справах біженців разом із партнерськими організаціями активно працює над подоланням проблеми безгромадянства, що є одним із ключових аспектів захисту прав біженців. У межах цих ініціатив особам без громадянства та тим, хто знаходиться під ризиком його втрати, надається консультативна та правова допомога, що сприяє їхній соціальній адаптації. Одним із позитивних прикладів міжнародної співпраці є взаємодія Уряду України та УВКБ ООН у сфері недопущення випадків безгромадянства. Одже, у 1996 році уряд України звернувся до УВКБ ООН із проханням підтримки у процесі реінтеграції колишніх депортованих громадян, які повернулися до Криму, зокрема кримських татар. У відповідь УВКБ ООН реалізувало низку масштабних

проектів, спрямованих на допомогу у набутті громадянства, реконструкцію притулків, організацію працевлаштування та впровадження освітніх програм з толерантності. Завдяки цим заходам близько 250 000 осіб, що повернулися до Криму, змогли отримати громадянство України та необхідну підтримку для інтеграції в суспільство [26].

Одним із ключових викликів у сфері міграційного законодавства України є його невідповідність принципам верховенства права та дотримання прав людини. Відповідно створює численні проблеми для мігрантів і біженців, які стикаються з дискримінацією, жорстоким поводженням, безпідставними затриманнями, обмеженням свободи та навіть примусовою депортацією. Такі порушення прав є наслідком як недосконалості законодавчої бази, так і низької ефективності її реалізації на практиці.

Ще одним значним викликом є складнощі у процедурі надання притулку. Процес отримання статусу біженця є довготривалим, забюрократизованим і часто непрозорим, що створює суттєві перешкоди для осіб, які шукають міжнародного захисту. Умови проживання в центрах для біженців не завжди відповідають міжнародним стандартам: нерідко спостерігається нестача ресурсів, невідповідність санітарно-гігієнічних норм і недостатній рівень соціальної підтримки. Ускладнює процес адаптації біженців та обмежує їхні можливості для інтеграції в українське суспільство.

Соціальним бар'єром для мігрантів є негативне ставлення частини суспільства до переміщених осіб, що може виявлятися у проявах дискримінації та ксенофобії. У таких умовах процес інтеграції значно ускладнюється, оскільки мігранти та біженці стикаються з труднощами у працевлаштуванні, доступі до освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення. Відсутність ефективних державних програм, спрямованих на подолання цих проблем, призводить до посилення соціальної ізоляції та маргіналізації мігрантів.

Наприклад, процес надання статусу біженця в Німеччині складається з декількох етапів. Функціонує система прискорених процедур з акцентом на

індивідуальне слухання особи, що подала заяву в BAMF (Федеральне відомство з міграції та біженців). У центрі первинного прийому біженців беруть біометричні дані та видають тимчасові документи, наприклад: довідка про прибуття, тимчасовий дозвіл на проживання. Поки триває розгляд справи, заявники забезпечуються житлом, харчуванням та базовою медичною допомогою. Після схвалення статусу подальша інтеграція передбачає право працювати, працює система інтеграційних курсів (безкоштовні програми для рівнів A1-C1), натуралізацію через 6-8 років за умови знання мови (рівень B1-C1) та відсутності судимостей.

Види захисту:

- 1) Статус біженця (§25 (2) AufenthG) – на 3 роки (з можливістю продовження). Є переважнішим для українців;
- 2) Додатковий захист діє для тих, хто рятується від війни;
- 3) Національний захист діє за гуманітарними підставами [27].

Процедура надання статусу біженця у Франції містить кілька етапів і регулюється міжнародними та державними нормами. Спочатку необхідно звернутися до приймальної структури для шукачів притулку (SPADA), префектури або пунктів Accueil Ukraine (для українців). Після цього направлять до єдиного вікна префектури (GUDA), де відбувається офіційна реєстрація клопотання про надання притулку. Далі є 21 день, щоб відправити заяву про надання притулку до Французького офісу захисту біженців та апатридів (OFPRA). OFPRA розглядає заяву, після чого може надійти запрошення на співбесіду для детального обговорення обставин звернення. Варто зауважити, що під час розгляду вашої заяви людина має право на допомогу для шукачів притулку (ADA). [28].

Німеччина та Франція мають більш упорядковану й захищену систему надання притулку, якщо порівнювати з Україною. Це, першочергово, проявляється у оперативності та відкритості процедур, дієвістю механізму оскарження, соціальній підтримці та інтеграції.

Важливим напрямком вдосконалення міграційної політики України є її поступова європеїзація, що передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами. Зокрема, важливу роль у цьому процесі відіграє імплементація норм та принципів, передбачених міжнародними угодами, які регулюють права мігрантів і біженців. Одним із ключових міжнародних документів у цій сфері є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи у 1950 році. Вона гарантує основні права та свободи кожної людини, зокрема право на справедливий суд, ефективний засіб юридичного захисту, а також заборону дискримінації. Україна, як держава-член Ради Європи, зобов'язана дотримуватися цих положень та забезпечувати їх належну реалізацію в національному законодавстві.

Тому, для покращення ситуації у сфері захисту прав мігрантів та біженців в Україні необхідно не лише реформувати законодавчу базу, але й забезпечити її ефективне виконання. Важливими кроками є спрощення процедур надання притулку, покращення умов перебування біженців, впровадження заходів для їхньої соціальної інтеграції та боротьба з дискримінацією. Лише комплексний підхід дозволить забезпечити справедливу та гуманну міграційну політику, що відповідатиме міжнародним стандартам та європейським принципам прав людини.

Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами є ключовою умовою забезпечення стабільного та справедливого захисту прав переміщених осіб у Європі. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях наголошує на необхідності дотримання прав мігрантів, незалежно від їхнього статусу, як це було у справі M.S.S. проти Бельгії та Греції (2011), де умови перебування біженців визнано такими, що порушують статтю 3 Європейської конвенції. Підтверджує обов'язок держав покращувати умови в приймальних центрах та посилювати механізми контролю [29].

Важливу роль у європеїзації міграційного законодавства відіграє Директива ЄС 2001/55/ЄС, яка ґрунтується на Женевській конвенції 1951 року

та встановлює єдині критерії визначення статусу біженця. Вона гарантує біженцям право на притулок, доступ до освіти й охорони здоров'я, а також возз'єднання з сім'єю. Її прийняття сприяло гармонізації стандартів, покращенню соціального забезпечення біженців і підвищенню рівня обізнаності про їхні проблеми, що є важливим кроком до ефективного регулювання міграційних процесів у Європі [30].

Отже, процес європейської інтеграції у сфері міграції вимагає гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, однак цей процес ускладнюється відмінностями між державами-членами ЄС. Українське законодавство щодо біженців відповідає міжнародним нормам, проте його практична реалізація стикається з численними проблемами, зокрема складністю процедур надання притулку, обмеженим доступом до соціальних послуг та дискримінацією. Подальше вдосконалення міграційної політики має бути спрямоване на спрощення реєстраційних процедур, покращення умов перебування біженців, забезпечення їхньої соціальної інтеграції та приведення законодавства у відповідність до європейських стандартів. Комплексний підхід до регулювання міграційних процесів сприятиме формуванню ефективної та гуманної політики захисту прав біженців в Україні.

3.2. Шляхи вдосконалення національного законодавства у сфері захисту прав біженців

Одним із ключових аспектів розбудови правової держави є модернізація управління міграційними процесами відповідно до міжнародних і європейських стандартів захисту прав людини, а також визначення стратегічних напрямів міграційної політики.

Можна виділити основні напрямки покращення державної політики в сфері захисту прав біженців, які відповідають як внутрішнім потребам України, так і міжнародним зобов'язанням:

1) Запровадження змін до законодавства задля узгодження вітчизняних норм з міжнародними стандартами, зокрема Конвенцією про статус біженців 1951 року та Протоколом 1967 року.

Ефективним прикладом гармонізації національного законодавства з Конвенцією можна вважати досвід Німеччини. У цій країні створено спеціальні відомства (BAMF), що функціонують за визначеними процедурними стандартами UNHCR [7].

2) Розробка механізмів для ефективного захисту прав переселенців, зокрема доступу до судового захисту та можливості оскарження рішень стосовно статусу біженця.

UNHCR у своєму Посібнику з процедур та критеріїв визначення статусу біженця рекомендує запровадження незалежних апеляційних органів та встановлення чітких строків розгляду скарг. Ці рекомендації можуть бути враховані для вдосконалення практики в Україні [29].

3) Законодавство повинно гарантувати біженцям дійсний доступ до охорони здоров'я, освіти, житла та працевлаштування.

Слід звернути увагу на досвід Швеції, де після реєстрації біженцям одразу забезпечують доступ до основних соціальних послуг, таких як мовні курси та можливість виходу на ринок праці. Це значно прискорює їх інтеграцію [22].

4) Створення координуючого механізму між державними структурами, територіальними громадами, міжнародними донорами та громадськими організаціями для координації дій на підтримку біженців.

Наприклад, у Франції функціонує система France Terre d'Asile, яка організовує взаємодію органів влади та громадських організацій, забезпечуючи підтримку біженців на кожному етапі, починаючи з надання притулку і до їхнього працевлаштування [31].

5) Залучення міжнародних організацій (наприклад, УВКБ ООН) задля отримання фінансової та технічної підтримки.

Практика Європейського суду з прав людини, зокрема рішення у справі M.S.S. проти Бельгії та Греції від 2011 року, підкреслює важливість впровадження прозорої процедури, що забезпечує захист від нелюдського поводження [29].

6) Розробка програм адаптації для сприяння інтеграції біженців у місцеві спільноти через вивчення мов, професійне навчання та допомогу у працевлаштуванні.

Європейський Союз впроваджує Директиву 2001/55/EC, яка передбачає надання тимчасового захисту біженцям у ситуаціях масового напливу. Цей підхід може стати прикладом для адаптації Україною [30].

7) Підтримка найбільш вразливих груп, зокрема дітей та тих, хто постраждав від гендерно зумовленого насильства [32].

UNHCR організовує міжнародні освітні програми для юристів і суддів, такі як курс з процедур надання притулку, які можна адаптувати до українських реалій.

8) Спрощення процедур реєстрації статусу біженця та доступу до соціальних послуг завдяки цифровізації процесів.

У Грузії функціонує мультимовний інформаційний портал для біженців, створений за підтримки UNHCR. Він надає інформацію про права, житло, медичне обслуговування та пропонує онлайн-допомогу.

Для подолання ключових викликів у сфері міграції та біженства необхідно реалізувати комплексні заходи, спрямовані на забезпечення справедливості та ефективності міграційної політики. Першочерговим завданням є посилення захисту мігрантів і біженців шляхом забезпечення їм доступу до основних прав і послуг, включаючи охорону здоров'я, освіту та житло. Передбачає не лише закріплення відповідних юридичних гарантій, а й створення безпечного та сприятливого середовища для їхнього проживання. Важливим аспектом є запобігання дискримінації та експлуатації, що потребує ефективних механізмів контролю з боку державних органів та громадських організацій. Необхідно розробити та впровадити системи соціальної

підтримки, які допоможуть біженцям адаптуватися до нових умов життя, сприятимуть їхній інтеграції в суспільство та забезпечать рівні можливості для працевлаштування [33, с. 54-55].

Особливу увагу слід приділити удосконаленню системи надання притулку, яка наразі залишається складною, бюрократизованою та малоефективною. Процедури розгляду заяв про надання статусу біженця потребують суттєвого спрощення та прискорення, щоб уникнути довготривалих затримок, які можуть ускладнювати становище осіб, що шукають притулку. Для забезпечення неупередженості та справедливості процесу необхідно впровадити чіткі та прозорі критерії оцінки обґрунтованості заяв, що дозволить уникнути суб'єктивності у прийнятті рішень. Важливим аспектом удосконалення системи надання притулку є забезпечення права на оскарження рішень про відмову у визнанні статусу біженця. Сприятиме дотриманню принципу верховенства права та захисту прав людини, гарантуватиме заявникам можливість повторного розгляду їхньої справи з урахуванням додаткових обставин. Для цього необхідно створити ефективні судові та адміністративні механізми оскарження, які забезпечать оперативний та неупереджений розгляд скарг.

Удосконалення міграційної політики також потребує розробки механізмів міжнародної співпраці та координації, що сприятиме рівномірному розподілу відповідальності між країнами, які приймають найбільшу кількість біженців. У цьому контексті доцільно передбачити посилення фінансової та технічної підтримки регіонам, що найбільше потерпають від міграційної кризи. Важливо також запровадити більш справедливий механізм розподілу біженців між країнами та створити ефективні інструменти контролю за виконанням міжнародних зобов'язань у цій сфері.

Окрему увагу слід приділити боротьбі з корінними причинами вимушеної міграції. Серед них – збройні конфлікти, політичні переслідування, економічна нестабільність, соціальна нерівність та екологічні катастрофи. Для мінімізації міграційного тиску на окремі країни необхідно розробити стратегії

міжнародної підтримки регіонів, що страждають від зазначених проблем, а також впровадити заходи, спрямовані на їх вирішення. Зокрема, мова йде про економічну допомогу країнам з низьким рівнем розвитку, сприяння політичній стабільності, розвиток програм гуманітарної допомоги та підтримку миротворчих ініціатив.

Одним із найважливіших викликів у сфері міграції залишається відсутність солідарності та нерівномірний розподіл відповідальності між країнами, які приймають значну кількість мігрантів. Створює додаткове навантаження на держави, що географічно розташовані ближче до кризових регіонів, і часто призводить до перевантаження їхніх соціальних, економічних та адміністративних систем. Для розв'язання цієї проблеми необхідно запровадити більш справедливі механізми міжнародної взаємодії, які передбачають збільшення фінансової та технічної підтримки країнам, що приймають найбільший потік біженців [34, с. 88-89].

Фінансова допомога може включати розширення міжнародних фондів підтримки біженців, створення спеціальних грантів та програм кредитування для держав, які приймають мігрантів, а також фінансування будівництва житла, навчальних закладів, медичних центрів та інших інфраструктурних об'єктів, необхідних для успішної інтеграції переселенців. Окрім фінансових ресурсів, країнам, що стикаються з великим потоком мігрантів, необхідна технічна підтримка у вигляді навчання спеціалістів, обміну досвідом та надання експертної допомоги у створенні ефективних механізмів управління міграційними процесами.

Важливим аспектом вирішення цієї проблеми є розробка механізмів міжнародної координації, що дозволять рівномірно розподіляти обов'язки з прийому та інтеграції мігрантів між державами. Може включати запровадження спільних програм розселення, що забезпечуватимуть перерозподіл мігрантів на основі економічних можливостей та демографічної ситуації у приймаючих країнах. Важливо налагодити постійний обмін

найкращими практиками щодо адаптації мігрантів, що сприятиме підвищенню ефективності інтеграційних процесів у різних країнах.

Також необхідним є створення міжнародних органів контролю, які б відстежували дотримання державами своїх зобов'язань у сфері прийому та захисту біженців. Може бути спеціальна комісія в рамках ООН або регіональних міжнародних організацій, яка здійснюватиме моніторинг ситуації з мігрантами, надаватиме рекомендації щодо вдосконалення політики у цій сфері та забезпечуватиме контроль за виконанням міжнародних угод [35].

Окрему увагу необхідно приділити боротьбі з першопричинами міграції, оскільки значна частина переміщених осіб змушена залишати свої країни через військові конфлікти, економічну нестабільність, бідність, політичні переслідування та соціальну нерівність. Для ефективного розв'язання цієї проблеми потрібні довгострокові заходи, спрямовані на підтримку миру, розвиток економіки, покращення рівня життя та зміцнення демократичних інституцій у країнах, з яких походять мігранти. Вирішення військових конфліктів потребує активної участі міжнародних миротворчих місій, посилення дипломатичних зусиль та впровадження санкцій проти сторін, що розпалюють війни та порушують права людини. У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні організації, такі як ООН, ЄС, ОБСЄ, які можуть сприяти встановленню миру та політичної стабільності в кризових регіонах.

Значне місце у боротьбі з міграційними кризами займають заходи, спрямовані на подолання економічної нестабільності та бідності. Впровадження міжнародних програм економічного розвитку, інвестування у створення робочих місць, підтримку малого та середнього бізнесу, а також підвищення рівня освіти та професійної підготовки населення у країнах, що є основними джерелами міграційного потоку. Покращення економічних умов та соціальних стандартів у таких регіонах може стати одним із головних чинників, що зменшить масштаби вимушеної міграції.

Необхідно забезпечити рівний доступ до базових ресурсів, таких як вода, їжа, охорона здоров'я та освіта, що сприятиме покращенню умов життя у країнах, з яких мігранти змушені тікати. Запровадження міжнародних програм продовольчої безпеки, забезпечення доступу до медичних послуг, підтримка освітніх ініціатив – усе це дозволить значно знизити рівень соціальної напруги та сприятиме стабілізації ситуації.

Загалом, подолання викликів у сфері міграції потребує комплексного підходу, що включає як національні, так і міжнародні заходи, спрямовані на захист прав мігрантів, удосконалення системи надання притулку, зміцнення міжнародної співпраці та усунення основних причин вимушеної міграції. Лише за умови спільних дій міжнародної спільноти можна досягти справедливого розподілу відповідальності та створити ефективну систему підтримки мігрантів, що відповідатиме сучасним викликам та стандартам захисту прав людини [36, с. 128-130].

Отже, вирішення проблем у сфері міграції потребує комплексного підходу, що поєднує ефективне управління міграційними процесами, захист прав мігрантів і біженців, удосконалення системи надання притулку та зміцнення міжнародної співпраці. Необхідно забезпечити рівний доступ до базових соціальних послуг, запровадити механізми запобігання дискримінації та експлуатації, а також створити прозорі процедури розгляду заяв про надання статусу біженця. Важливим напрямом є усунення корінних причин вимушеної міграції, зокрема збройних конфліктів, економічної нестабільності та соціальної нерівності, що потребує активної міжнародної підтримки та довгострокових стратегій розвитку. Лише спільні зусилля держав та міжнародних організацій дозволять сформувати справедливую та ефективну міграційну політику, яка відповідатиме сучасним викликам та стандартам захисту прав людини.

ВИСНОВКИ

За підсумками здійсненого дослідження під час написання дипломної роботи можна зробити наступні висновки.

1. Було розглянуто загальнотеоретичні аспекти правового статусу біженців, що дозволило простежити еволюцію цього інституту в історичному та правовому контексті. Аналіз показав, що міграційні процеси супроводжують розвиток цивілізації з найдавніших часів, що обумовило необхідність нормативного регулювання захисту осіб, змушених залишати свої країни через різні обставини. Уже в давніх правових системах існували механізми надання притулку, що поступово трансформувалися в більш формалізовані норми міжнародного права. Значний вплив на формування сучасного статусу біженців мали події XX століття, зокрема Перша та Друга світові війни, які спричинили масові міграційні рухи. Саме в цей період почалося становлення міжнародного механізму захисту біженців, що знайшло своє закріплення в діяльності Ліги Націй та ООН. Одним із ключових документів у цій сфері стала Конвенція 1951 року про статус біженців, яка заклала основи сучасного визначення цього правового явища.

Було виділено три основні етапи розвитку законодавства про біженців: період становлення (1914-1938 рр.), період розвитку (1938-1951 рр.) та сучасний період (від 1951 р. до сьогодні). Важливим кроком стало поступове розширення критеріїв визначення статусу біженця та відхід від групового підходу до індивідуального аналізу обставин конкретної особи. Також було розглянуто різні категорії вимушених мігрантів, серед яких біженці, реальні вимушені мігранти, вимушені мігранти страху та переселенці. Встановлено, що правовий статус цих груп залежить від ступеня примусовості їх переміщення та характеру загроз, які змусили їх покинути країну походження.

Виявлено, що міжнародне право еволюціонувало від розрізнених правил надання притулку до системного міжнародного регулювання захисту біженців, що вказує на посилення розуміння міжнародною спільнотою

потреби у спеціальних механізмах захисту для найбільш вразливих категорій мігрантів. Для України важливо взяти до уваги ці історичні зміни при розробці стратегії інтеграції та адаптації біженців

Таким чином, дослідження дозволило визначити, що правовий статус біженців є складним, динамічним явищем, що потребує подальшого вдосконалення міжнародного та національного законодавства з урахуванням сучасних викликів, зокрема зростання кількості вимушених переселенців у зв'язку з військовими конфліктами, політичними переслідуваннями та екологічними кризами.

2. Аналіз національного законодавства України у сфері захисту прав біженців дозволяє зробити висновок про наявність чіткої правової бази, яка визначає статус біженців, їхні права та обов'язки, а також процедуру набуття та втрати цього статусу. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» встановлює основні критерії для визнання особи біженцем, а також умови, за яких статус біженця не може бути наданий або може бути скасований.

Правове регулювання статусу біженців в Україні здійснюється відповідно до міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції про статус біженців 1951 року та Протоколу 1967 року. Законодавство чітко визначає процедуру звернення, розгляду клопотання та надання статусу біженця, що забезпечує правову визначеність для осіб, які потребують міжнародного захисту. Водночас існують певні обмеження, які не дозволяють надання статусу біженця особам, що вчинили тяжкі злочини, порушили принципи ООН або ж не відповідають критеріям, передбаченим законодавством. Однією з важливих категорій є особи, які отримують тимчасовий притулок, що є альтернативним механізмом захисту для тих, хто не підпадає під визначення біженця, але не може бути депортований з гуманних міркувань. Законодавство встановлює чіткий порядок отримання тимчасового притулку та визначає підстави для його втрати або позбавлення.

Аналіз норм українського законодавства свідчить про те, що особи, яким надано статус біженця, користуються такими ж правами, як і іноземці та особи без громадянства, які перебувають на законних підставах. Вони мають право на працю, освіту, медичну допомогу, соціальний захист тощо. Водночас, вони зобов'язані дотримуватися Конституції та законів України, проходити щорічний переоблік і надавати необхідну інформацію про себе.

Але, слід зазначити, що формальна відповідність не завжди забезпечує ефективне втілення на практиці, через що можуть виникати певні проблеми. Нормативна база, хоч і містить ясні положення стосовно визначення статусу біженця, однак не повністю забезпечує інтеграційні механізми. З'являються труднощі у процедурі визначення статусу біженця, спостерігається недостатнє фінансування. До того ж, органи часто не дотримуються вимог законодавства, що веде до порушення прав біженців. Як результат, обмежено доступ до юридичної підтримки, а також соціальних послуг.

Таким чином, законодавче регулювання статусу біженців в Україні є досить розвиненим та ґрунтується на міжнародних стандартах. Проте його ефективність залежить від належного застосування на практиці, забезпечення дотримання прав біженців, а також вдосконалення механізмів соціальної інтеграції та адаптації осіб, які потребують міжнародного захисту.

3. Процес імплементації міжнародних норм у національне законодавство України є важливою складовою правової адаптації до європейських стандартів, особливо у сфері міграційної політики та захисту прав біженців. Аналіз відповідності українського законодавства міжнародним стандартам засвідчив значний прогрес у гармонізації нормативної бази з положеннями Конвенції 1951 року про статус біженців, Протоколу 1967 року та інших міжнародних документів. Водночас практична реалізація цих норм стикається з численними викликами. Попри наявність законодавчих гарантій, біженці та мігранти часто зіштовхуються зі складними адміністративними процедурами, труднощами у реєстрації місця проживання, обмеженим доступом до соціальних послуг, медицини, освіти та працевлаштування. Одним із найбільш

гострих питань є невідповідність умов перебування біженців міжнародним стандартам, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини. Поширеність дискримінаційних практик та ксенофобії в суспільстві ускладнює процес їхньої інтеграції. Суттєвим викликом є також забюрократизованість процедур надання притулку, що може призводити до порушення прав шукачів притулку. Недосконалість механізмів реалізації законодавчих положень та недостатність фінансування соціальних програм для біженців створюють значні перешкоди для їхньої адаптації в українському суспільстві.

У цьому контексті вдосконалення міграційної політики та правового регулювання має охоплювати такі основні напрями:

1) Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, включаючи виконання положень Конвенції 1951 року, Протоколу 1967 року, директив ЄС і практики Європейського суду з прав людини.

2) Оптимізація процедури розгляду заяв про надання притулку через скорочення термінів розгляду, підвищення прозорості процесу та забезпечення ефективного механізму оскарження.

3) Створення ресурсної системи підтримки біженців із врахуванням європейського досвіду (Франції та Німеччини), яка передбачатиме забезпечення житлом, базовою медичною допомогою, юридичною підтримкою та іншими необхідними послугами.

4) Підготовка висококваліфікованих фахівців, таких як прикордонники, працівники Державної міграційної служби, соціальні працівники та судді, шляхом співпраці з організаціями UNHCR, MOM і EASO.

5) Розробка програм соціальної інтеграції, що дадуть змогу біженцям отримати доступ до медицини, освіти, мовних курсів і ринку праці, сприяючи їхньому освоєнню в новому середовищі.

6) Активізація міжнародного співробітництва за участі України в європейських ініціативах (наприклад, EASO) та реалізації спільних проєктів із

UNHCR, а також залучення технічної й фінансової допомоги для підтримки відповідних реформ.

7) Впровадження цифрової платформи у вигляді автоматизованої бази даних для моніторингу статусу заявників, що спростить процес реєстрації та забезпечить доступ до актуальної інформації як для заявників, так і для державних органів.

Гармонізація міграційної політики з європейськими стандартами передбачає проведення інтеграційних заходів, які сприятимуть адаптації біженців до нового соціального середовища та створенню належних умов для їхнього життя в Україні. З огляду на наявний потенціал для впровадження міжнародних стандартів, Україні варто зосередитися на налагодженні ефективної співпраці між державними структурами, громадянським суспільством і міжнародними організаціями.

Застосування комплексного підходу до регулювання міграційних процесів дасть можливість забезпечити захист прав біженців, покращити міжнародний імідж України як правової держави та сприяти формуванню гуманної і справедливої міграційної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституційне право України : підручник для суд. вищ. навч. закл. За ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2018. 416 с.
2. Конституційне право зарубіжних країн : підручник. Н.В. Мішина, В.О. Міхальов, В.О. Куранін та ін. ; за ред. Н.В. Мішиної, В.О. Міхальнової. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 644 с.
3. Тиндик Н.П. Еволюція статусу біженця у міжнародно-правовій практиці. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: збірник наукових праць. Харків : ДЮІ ЛДУВС, 2017. № 4. С. 61.
4. Беспалова О. І. Особливості визначення прав біженців у міжнародному законодавстві. Здійснення та захист прав внутрішньо переміщених осіб: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 20 квітня 2017 р.). Ужгород, 2017. С. 10–19.
5. Воевода М.В. Правовий статус біженців в Україні: історико-правовий огляд. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5. 2023. С. 16-20.
6. Алмаші І. М. Еволюція визначення поняття «біженець». Аналітичне-порівняльне правознавство. редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), В. В. Заборовський, Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ» Ужгород, 2023. №2. С. 63-69.
7. Конвенція про статус біженців від 28 липня 1951 р. Прийнята на конференції ООН з питань статусу біженців та апатридів. – Женева. – ООН. – 1951.
8. Чуєнко В.І. Принципи міжнародно-правового статусу біженців. *Право та інновації*. 2018. № 2. С. 111-118.
9. Городецький О.О. Міжнародні стандарти захисту біженців та їх основоположні принципи. *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 62-68.

10. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 року № 3671-VI / *Відомості Верховна Рада України. Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 15.12.2025).
11. Зотович Д. В. Захист прав біженців на міжнародному рівні. Scientific Theories and Practices as an Engine of Modern Development : матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (Братислава, Словаччина, 28 лют. – 1 берез. 2024 р.). – Bratislava : International Scientific Union, 2024. – С. 69–73.
12. Правові механізми регулювання міграційних процесів : монографія. кол. авт.: Н.П. Бортник, В.С. Канцір, М.М. Сірант, Р.І. Радейко, Т.В. Бачинський; За заг. ред. Н.П. Бортник. Львів : НУ «Львівська політехніка», 2016. 892 с.
13. Белов Д.М., Белова М.В. Правові та організаційні засади захисту прав біженців та внутрішньо переміщених осіб. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2023. С. 47–53.
14. Белов Д.М., Белова М.В. Конституційно-правові засади статусу: окремих категорій громадян (на прикладі біженців). *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. Випуск 75(1). Частина 1. 2023. С. 65–71.
15. Алмаші І.М. Права та обов'язки біженців за законодавством України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. Вип. 77: ч. 1. 2023. С. 52-58.
16. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 16.12.2024).
17. UNHCR Global Focus – портал звітності Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Вебсайт unhcr. 2025. Електронний ресурс. URL: <https://reporting.unhcr.org/ukraine-situation-2025-plans-and-financial-requirements> (дата звернення: 09.04.2024).

18. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. ст. 99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text> (дата звернення: 09.04.2025).
19. Біженці та шукачі притулку. Вебсайт unhcr. 2023. Електронний ресурс. URL: <https://www.unhcr.org/ua/refugees-and-asylum-seekers> (дата звернення: 05.01.2025).
20. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 року № 2469-VIII. Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради. 2018. № 31. ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 09.04.2025).
21. Refugee Statistics – UNHCR. Вебсайт unhcr. 2024. Електронний ресурс. URL: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics> (дата звернення: 09.04.2025).
22. Коваль А.І., Стрельченко О.Г. Адміністративно-правовий статус біженців в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2024. С. 96-99.
23. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 1. ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 25.01.2025).
24. Заставна О. Міграційна політика ЄС у контексті безпеки країн Європейського Союзу. *Міжнародне право*. 2021. № 1. С. 276-281.
25. Кортукова Т. Захист прав українських трудових мігрантів у Європі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. №4. 2021. С. 48-57.
26. Співробітництво з УВКБ ООН. Вебсайт Державна міграційна служба України. Електронний ресурс. URL: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-pivrobitnicztvo/spivrobitnicztvo-z-uvkb-onn.html> (дата звернення: 25.01.2025).

- 27.8 важливих фактів про статус біженця в Німеччині. Migrando.de. URL: <https://migrando.de/uk/blog/aufenthaltstitel/8-wichtige-fakten-zur-fluechtlingseigenschaft/> (дата звернення: 09.04.2025).
- 28.Подання заяви на надання притулку у Франції. Вебсайт unhcr. 2025. Електронний ресурс. URL: <https://help.unhcr.org/france/uk/demander-lasile-en-france/> (дата звернення: 22.03.2025).
- 29.Рішення ЄСПЛ у справі «М.С.С. проти Бельгії та Греції» (M.S.S. v. Belgium and Greece [GC]), 30696/09, ЄСПЛ 2011 р.
- 30.Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб. 2001. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Direkt_ES_2001_55.pdf (дата звернення: 14.12.2025).
- 31.Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 р. № 312-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-p#Text> (дата звернення: 29.01.2025).
- 32.Світ має дотримуватися зобов'язань щодо підтримки народу України. Вебсайт unhcr. 2025. Електронний ресурс. URL: <https://www.unhcr.org/ua/news/press-releases/world-must-stay-course-people-ukraine> (дата звернення: 25.02.2025).
- 33.Ставніччук А. Проблеми міжнародно-правового забезпечення діяльності ООН у сфері захисту прав біженців. *Молодий вчений*. № 8 (120). 2023. С. 53-59.
- 34.Наслідки міграційних процесів: нові виклики та можливості для регіонів / наук. ред. У. Я. Садова. Львів: НАН України, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього». 2015. 252 с.
- 35.Токар В. М., Гбур З. В. Аналіз показників міграції населення: внутрішня та зовнішня. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>

36. Попп Р., Кірда А. Міграційні процеси в науковому середовищі України (1991–2023). Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія. 2024. № 15 (57). С. 127–134.